

Lanthimos'un *Kutsal Geyiğin Ölümü* (The Killing of a Sacred Deer, 2017) Filminde Moderniteden Postmoderniteye Düşüncenin Dönüşümünün İzini Sürmek

Erdoğan Yılmaz*

Özet

Yorgos Lanthimos'un yönetmenliğini üstlendiği *Kutsal Geyiğin Ölümü* (The Killing of a Sacred Deer, 2017) filmi, bilimsel kuralların şekillendirdiği bir hayatı devam ettiren bir cerrah ve ailesinin 16 yaşındaki bir gencin yaptığı büyü karşısındaki çaresizliğini ve rasyonel akıl ile metafizik belirsizlik arasında yürüttükleri mücadeleyi konu etmektedir. Karakterlerin robotik diyalogları, gündelik hayatın insana özgü getirilerine kayıtsız kalmaları ve sezgilerinden çok rasyonel aklı önde tutarak davranışlarını sürdürmeleri, Lanthimos'un yarattığı bu distopik dünyada rasyonel aklın egemen olduğunu göstermektedir. Ancak büyüünün dünyalarına bulaşmasıyla karakterlerin motor-duyu mekanizmaları bozulmakta ve onlar, gerçeği sezgisel yoldan bulma yoluna gitmektedir. Bu bağlamda film, rasyonel akıl karşısında sezgisel olanın galibiyetini vurgulamaktadır. Aydınlanma düşüncesinin yeni bir toplum yaratma ideali yolundaki en önemli önkoşullarından biri olarak rasyonalite, geleneksellikten uzaklaşma ve bilimsel bilginin güvenilirliğine dayalı bir düşünce sisteminin kabulüne sıkı sıkıya bağlıydı. Bunun karşıtı olarak postyapısalcı teoriden destek alan postmodern düşünce hakikati ve bilgiyi sorgulamakta ve onları kaygan bir zemin üzerinde ulaşılamaz addetmektedir. Modern düşünce, rasyonel aklı dolaşıma sokarak bireyleri birer toplumsal özne olarak inşa etme erkini taşıırken postmodern düşünce ise, bireyin tinsel varlığını öne çıkarmakta ve ona hakimiyet vermektedir. Bu durumda modern dönemde yetkeye dayanan bilgi, postmodernitede anarşiye dayanan, önceden belirlenmemiş, çoğulcu ve yorumlanan bilgiye dönüşmektedir. Bu dikotominin temeli, Kant'ın fenomenleri anlamak konusunda ampirik gerçekliğe karşı insani bilme yeteneğini konumlandırmasında ve Bergson'un zeka-sezgi ikileminde görülebilmektedir. Bu çalışmada, moderniteden postmoderniteye bilgi ve hakikat anlayışının değişimi ve rasyonel akıldan sezgisel düşünmeye doğru bir yönelimin sinemadaki görünümünü incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Yorgos Lanthimos'un *Kutsal Geyiğin Ölümü* (2017) filmi, rasyonel düşünme ve sezgisel düşünme çatışması bağlamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Postmodernite, Rasyonel Akıl, Sezgisel Düşünme, *Kutsal Geyiğin Ölümü* (film)

*ORCID: 0000-0003-1693-3481

E-Mail: rdncylmz@gmail.com

DOI: 10.31122/sinefilozofi.664564

Geliş Tarihi - Received: 15.01.2020

Kabul Tarihi - Accepted: 30.04.2020

Tracing The Transformation Of Thought From Modernity To Postmodernity In Lanthimos's Film *The Killing of a Sacred Deer* (2017)

Erdoğan Yılmaz*

Abstract

The Killing of a Sacred Deer (2017) which was directed by Yorgos Lanthimos is about a surgeon who lives a life shaped by scientific rules, his family's desperation over the spell of a 16-year-old teenager and their struggle between rational reason and metaphysical ambiguity. The characters' robotic dialogues, their indifference to the outcomes of everyday life which are specific to humans, and their acts of rational mind rather than intuition, show that the rational mind prevails in this dystopian world created by Lanthimos. However, the characters' motor-sense mechanisms are disrupted by the penetration of magic into their worlds, and they go on the path of finding the truth by using their intuition. In this context, the film highlights the triumph of the intuitive against rational reason. Rationality, as one of the most important preconditions of Enlightenment thought towards the ideal of creating a new society, was firmly committed to the adoption of a system of thought based on the revulsion against traditionalism and the reliability of scientific knowledge. In contrast, postmodern thought, supported by poststructuralist theory, questions truth and knowledge and considers them unattainable on a slippery ground. While Modern Thought has the power to build individuals as social subjects by bringing the rational mind into circulation, postmodern thought highlights the individual's spiritual presence and gives it dominance. In this case, knowledge based on authority in the modern period is transformed into knowledge based on anarchy, which is pre-determined, pluralistic and interpreted in postmodernity. The basis of this dichotomy can be seen in Kant's positioning of human knowledge against empirical reality in understanding phenomena, and in Bergson's intelligence-intuition dichotomy. The aim of this study is to examine the change of understanding of knowledge and truth from modernity to postmodernity and the images of such a transformation from rational mind to intuitive thinking in cinema. To this end, Yorgos Lanthimos's film *The Killing of a Sacred Deer* (2017) will be examined in the context of a conflict between rational thinking and intuitive thinking.

Keywords: Modernity, Postmodernity, Rational Reason, Intuitive Thinking, *The Killing of a Sacred Deer* (film)

*ORCID: 0000-0003-1693-3481

E-Mail: rdncylmz@gmail.com

DOI: 10.31122/sinefilozofi.664564

Received - *Geliş Tarihi*: 15.01.2020

Accepted - *Kabul Tarihi*: 30.04.2020

Giriş

'Modern sonrası' anlamına gelen 'Postmodernite' teriminin belli bir dönüşümü ifade ettiği açıktır. Moderniteden postmoderniteye dönüşüm, ekonomik, siyasi, toplumsal ve düşünsel alanlarda çok geniş çaplı bir değişimi ifade etmektedir (Giddens, 2014: 29) ve bu çalışma dahilinde bütünüyle incelenemeyecek kadar geniş bir konudur. Bu nedenle, bu çalışma, moderniteden postmoderniteye düşünsel geleneklerin dönüşümü ile sınırlandırılmıştır.

Metafiziğe dayalı bir düşüncenin benimsendiği geleneksel dönemde asıl bilgi edinme kaynağı inanç iken, Aydınlanma düşünürlerinin öncülüğünde gelişen düşünsel devrim ile akılcılığa doğru bir dönüşüm tecrübe edilmiştir. Yeni bir toplumun yaratılmasının en önemli önkoşullarından biri olarak rasyonalite, geleneksellikten uzaklaşma ve bilimsel bilginin güvenilirliğine dayalı bir düşünce sisteminin kabulüne sıkı sıkıya bağlıdır. 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesans'la ve daha sonra Reform hareketleriyle Avrupa'da başlayan düşünsel değişim, Aydınlanma ile birlikte akılcı bir toplum tahayyülüne dönüşmüştür. Aydınlanma anlayışında akılcılık veya rasyonalite, tecrübe ve deneyden elde edilen bilgiyi organize etme yolu olarak tanımlanabilir (Hamilton, 1993: 21).

Modernitenin akılcılaştırma projesinin vadettiği gibi toplumu ilerlemeye ve refaha ulaştıramaması ve hatta katastrofik sonuçlara yol açması dolayısıyla rasyonaliteye olan inanç sarsılmış ve bu durum düşünsel temelde bir kırılmaya sebep olmuştur (Touraine, 2012: 213). İkinci Dünya Savaşı sonrası gerçeklik artık sorunsallaştırılmaya başlanmış ve çoklu gerçekliklerin kabulü ön plana çıkmıştır. Bu düşünce üslubuna göre artık mutlak gerçeklik yoktur, onun yerine her tür gerçekliğin mubah olduğu bir dünya tahayyülü hakimdir. Postmodernite bilginin mahiyetinin dönüşüme uğradığı bir dönemdir (Lyotard, 2013: 17).

Bu çalışmada, moderniteden postmoderniteye düşüncenin dönüşümü, modernitenin akılcılaştırma süreci ve daha sonra postmodernitenin çoklu gerçekliklerin olasılığını öne çıkarması bağlamında incelenmiştir. Belirlenen incelemeyi yapabilmek için 18. yüzyıldan bu yana, moderniteden postmoderniteye düşünce sistemlerinin dönüşümünü ele almak gerekmektedir. Bu uzun ve karmaşık dönem boyunca, rasyonel bilmeden sezgisel bilmeye doğru bir dönüşümün gerçekleştiği varsayımıyla Kant'ın rasyonel olanı yücelten numenal ve fenomenal bilgi dikotomisi ve Bergson'un sezgisel bilgi kavramı ele alınarak bahsi geçen dönüşüm açıklanacaktır. Bu odak doğrultusunda çalışmanın amacı, Yorgos Lanthimos'un 2017 yılında gösterime giren *The Killing of a Sacred Deer* (*Kutsal Geyiğin Ölümü*) filminde bir Aydınlanma projesi olarak modernitenin getirdiği akılcılaştırma sürecinin yerini, postmodernitenin getirdiği mutlak gerçekliğin reddine ve dolayısıyla metafiziğin tekrar bir bilme yöntemi olarak kabulüne bırakmasının izini sürmektir.

Kant'ın Numenal ve Fenomenal Bilgi Kavramları Odağında Modern Düşünce

Modernitenin düşünsel temelini atan Aydınlanma Hareketi, kökeni on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Bacon, Hobbes ve Locke gibi düşünürlerin eserlerinde bulunabilecek fakat asıl yükselişini 18. yüzyılın ortalarında yapan düşünsel ve felsefi bir akımdır. Bu ifadeye paralel olarak, Audi'ye göre Aydınlanma, 18. yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen ve yarattığı uluslararası sosyal ve siyasi tesirle yaşamı derinden etkilemiş olan düşünsel bir harekettir (1999: 266). Hamilton ise, Aydınlanma hareketinin, din ve metafizik alanlarına karşıt karakterini vurgulamıştır. Ona göre Aydınlanma hareketi, baskın bir yapı olarak Hıristiyanlığın hegemonyasının ve geleneksel dünya görüşlerinin etkisi altında olan düşüncenin karşısında yer alan yeni bir fikri sistemin yaratılma sürecidir (1993: 23).

Aydınlanma hareketinin getirdiği düşünsel dönüşüm, edebiyat, basın, resim, müzik, heykel ve mimari gibi birçok alana tesir ederken aynı zamanda toplumsal aktörlerin hayatı algılama biçimlerini ve gündelik hayatlarını da temelden etkilemiştir (Yılmaz, 2017: 32). Hampson'a göre Aydınlanma Hareketi yaşamın birçok alanına sirayet etmiş düşünce ve davranış şekilleriyle yakından alakalıdır. Aydınlanma, tarihsel olguların, sanat yapıtlarının, bilimsel buluş ve felsefi düşüncelerin birbirleriyle olan etkileşimlerinden oluşan ve bu etkileşimin insanın tarihe, sanata, bilime ve felsefeye bakışını değiştirmesiyle şekillenen bir ilişkiler ağıdır (1991: 12).

Modernite olarak adlandırılan dönemde, Aydınlanma hareketinin sıkı bir şekilde benimsediği pozitivist bilim anlayışından kaynaklı rasyonel aklı yüceltme erkinin, yeni bir düşünsel, toplumsal ve kültürel sistemi de beraberinde getirdiği ve düşüncenin, metafiziğe dayalı baskın geleneksel yapılardan uzaklaşarak rasyonalitenin hüküm sürdüğü yeni bir dönemece girdiği görülmektedir. Horkheimer ve Adorno'nun da vurguladığı gibi, Aydınlanma süreci, rasyonalizasyon (akılcılaştırma) süreciyle paralel ve iç içe ilerlemektedir (2002: 64). Yeni bir toplumun yaratılmasının en önemli önkoşullarından biri olarak rasyonalite, geleneksellikten uzaklaşma ve bilimsel bilginin güvenilirliğine dayalı bir düşünce sisteminin kabulüyle yakından ilişkilidir. 15. ve 16. yüzyıllarda Rönesansla ve daha sonra Reform hareketleriyle Avrupa'da başlayan düşünsel değişim, Aydınlanma ile birlikte akılcı bir toplum hayaline dönüşmüştür. Aydınlanma anlayışında rasyonalite, tecrübe ve deneyden elde edilen bilgiyi organize etme yolu olarak tanımlanabilir (Hamilton, 1993: 21). Aydınlanma döneminin, boş inançlar ve cehaletin hâkim olduğu bir uyuklamadan uyanma süreci olduğu da düşünülebilir (Hamilton, 1993: 25).

Modernite adı verilen dönemin Aydınlanma hareketiyle başladığı varsayılmıştır ve bahsi geçen tanımlamalardan yola çıkarak, modernitenin, metafizik bilgi kaynaklarından uzaklaşma ve rasyonel yollarla edinilen bilgiyi yüceltme konusunda yetkinliğine vurgu yapmak gerekmektedir. Modernitenin, uzun bir süre boyunca toplumsal, kültürel ve siyasi bakımdan başarı sağlamasının bir nedeni de yarattığı bu yetkin düşünsel sistemdir. Harvey'e göre rasyonel aklın yeni bir toplumun inşasında önemli bir karakter özelliği olarak öne

çıkartılmasındaki amaç “özgür ve yaratıcı biçimde çalışan çok sayıda bireyin katkıda bulunduğu bir bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktı” (2014: 25). Bu noktada belirtmek gerekir ki, modernitede ulaşılmak istenen ideal dünya, insanların boş inançlardan kurtularak özgürleşmeleriyle sağlanabilirdi. Başka bir deyişle, aklın rasyonelleşmesi ve metafizik bilgidен ve mistik sezgiden uzaklaşması, özgürleşmeyi getirecekti. Bu durumda, modernitenin getirdiği düşünce sistemi, geleneksel toplumların baskın inanç sistemlerini dışlayarak kendi baskın yapısını rasyonel kalıplar içerisinde bireye ve topluma sunarak yeni bir özgürleşmenin mümkün olduğunu savunmaktaydı. Bahsedilen özgürleşme ancak dini inançlardan, geleneklerden, boş inançlara olan bağımlılıktan kurtularak gerçekleştirilebilirdi. Bu özgürleşme aracılığı ile bireyler örgütlenebilir ve bir birlik oluşturarak toplumsal ilerlemeyi sağlayabilirdi. Bu noktada, modernitenin hakim düşünsel arka planına büyük katkı sağlamış olan Kant, bireylerin Aydınlanmanın getirileriyle olgunlaştığını belirterek, Aydınlanma düşüncesinin insanları özgürleştirdiğine vurgu yapmıştır. Kant’a göre, geleneksel toplumlarda bireyler, sahip oldukları akli başkasının kontrolüne teslim etmişlerdi. Bu durumun suçlusu da insanın kendisiydi ve aklın özgürleşmesi, kararlılık ve cesaret gerektirmekteydi (1984: 213). Aydınlanma, insanlığı, eleştirel aklın kullanılmasıyla mitten, batıl inançtan, gizemli güçlere ve doğa güçlerine tabi olmaktan kurtarmayı amaçlamıştır (Şaylan, 1996: 16).

Isaac Newton, 1687’de yayımladığı *Principia Mathematica*’da deneye dayalı ve matematiksel olarak formüleleştirilmiş bilgiyi sunan bilimsel metodunu tanıtırken aynı zamanda metafizik ve sezgiye dayalı bilgiyi de ikincil konuma yerleştiren, hatta bu tür bilginin geçerliliğini reddeden Aydınlanmanın da yöntemini pekiştirmekteydi. Newton’ın öncülerinden biri olduğu rasyonel düşünceye göre, doğadaki olaylar dış etkenlerin eseri değildir ve her şeyin bilimsel bir açıklaması vardır. Buna paralel olarak, doğanın kurallara bağlı bir sistemle işlediği ve bu sistemin matematiksel bir dille açıklanabileceği algısı oluşmaktaydı. Bahsi geçen düşünsel sistem, sadece aklın yeni bir kalıba sokulmasına değil, aynı zamanda doğanın da yeni bir tahayyülle algılanmasına işaret etmektedir. Artık doğa, bilimin nesnel kurallarına tabi bir şekilde algılanmakta ve bireyin, doğa karşısındaki çaresiz olduğu düşüncesi ortadan kalkmaktaydı. Geleneksel toplumlarda birey, kendisini doğanın bir uzantısı olarak görmekte ve ona karşı edilgen bir konuma yerleştirmekteydi. Ancak Aydınlanmanın bir projesi olarak Modernitenin getirdiği yeni düşünsel karakterle birlikte birey, kendisini doğanın kurucusu olarak konumlandırmakta ve doğayı şekillendirme kudretini kendisinde bulmaktaydı. Bu algının oluşmasıyla birlikte bilim ve akıl yükselerek boş inançların önüne geçmeye başlamıştır ve insanlar eski korkular ve gerginliklerden kurtulmuştur. Bu bağlamda Şaylan, nesnel ve evrensel bilim düşüncesinin ve buna bağlı olarak evrensel ahlak ve hukukun olabirliğinin bir Aydınlanma projesi olarak tanımlanan “Modernite” projesinde temel parametreler olduğundan bahsetmektedir (1996: 18).

Görüldüğü üzere Aydınlanma düşünürlerinin rasyonel yollarla ve pozitif bilimin gerektirdiği şekilde ulaşılan ve nesnel olan bilgiyi yüceltmeleri, modernitenin temel

karakteristiği olan akılcı düşünce eğilimini ortaya çıkarmıştır. Bilimin nesnel metodu sadece bilimle sınırlı kalmayarak yeni bir insanlığın inşasında kullanılacak önemli bir yapı taşı olmuştur. Akılcılaştırma olarak adlandırılan bu süreçte modern insanın bilme yöntemi nesnel gerçeklere dayanmalıdır. Deneye, geçerliliğe ve kanıtlanabilirliğe dayalı bu nesnel gerçekler mutlak olarak kabul edilmekte ve diğer taraftan, onların dışındaki bilme yöntemleri muğlak ve güvenilmez olarak nitelendirilmekte ve reddedilmekteydi. Uyanık'a göre, bilimin nesnellik ve geçerlilik özellikleri, dinin ve ahlaki bilgilerin muğlaklığından uzaktır. Metafizik bilgilerin nesnelliğine ulaşamaz, dolayısıyla bunların bilgi açısından bir değeri yoktur (2006: 30). Gelenekten elde edilen bilgi bu dönemde geçerliliğini yitirmiştir ve Aydınlanma felsefesine göre, bilgi sadece bilimden elde edilebilir. Bu sayede bilimle doğru orantılı olarak ilerleme fikri toplumun yeni temel yapıtaşlarından biri haline gelmiştir (Yılmaz, 2017: 34).

Immanuel Kant, Aydınlanma geleneğinin en önemli filozoflarından biri olarak bilinmektedir. Kant, Aydınlanma döneminin ve onun ilerleme idealinin bir projesi olarak Modernitenin rasyonalizm ve sekülerizm akımlarına uygun olarak bilginin ontolojisini sorgulamış ve güvenilir bilgiyi nesnel ve ampirik sıfatlarıyla tanımlamıştır. Pozitif bilimlerin yöntemine benzer bir şekilde, Kant bilginin, ampirik ve akılcı yöntemlerle, zorunlu olarak deneye ve akla dayandırılarak elde edilmesi gerektiği görüşündedir. Deney yoluyla elde edilen bilgi güvenilir iken, sezgi yoluyla elde edilen bilgi ise akıldışı ve geçersizdir.

18. yüzyılın ikinci yarısında, Kant rölativizminin Avrupa'da son derece yayılmış bir düşünsel akım olduğu görülmektedir. Kant, gelenekçi felsefenin hakikati araştırma tutkusunu yersiz bularak, hakikati aramaya başlamadan önce bilincin bunu yapmaya yeteneğinin olup olmadığını sorgulamanın gerekli olduğunu öne sürmüştür. Bu eleştiri sonucunda Kant, *noumene* (numen) olarak adlandırdığı, eşyanın bizim sahip olduğumuz bilinçle ve akılla asla tanınamayacağını, zira bilincin eşyanın tözünü tanıma yetisine sahip olmadığını ileri sürdüğü kavramı tanıtmıştır. Böylece Kant'ın eleştirel bakışında, zihnimizin yaratılışındaki kabiliyetsizlikten doğan, yani sübjektif bir rölativizm mevcuttur. Ona göre zihnimizin algılayabileceği şeyler, fenomenlerdir (olaylar). Eşyanın gerçek yapısını teşkil eden numen, bizim tarafımızdan asla tanınamaz olduğuna göre bizim için metafizik bilgiye ulaşmak imkansızdır. İnsan zihni için metafizik araştırmalar asla sonuç alınamayacak boşa çabalar (Topçu, 2002: 19). Buna göre, Kant'ta numenal ve fenomenal bilgi olmak üzere iki tür bilgiden bahsedebiliriz. Ancak, insan zihninin ulaşabileceği bilgi fenomenlerle ilgili olan ve deneyle, ampirik metotla ulaşabileceğimiz bilgidir. Eşyanın değişmeyen özelliğiyle ve gerçek yapısıyla ilgili numenal bilgiye ulaşmak ise imkansızdır çünkü salt sezgiye dayanan ve deneyle güvenilirliği test edilmemiş bir bilgi geçerli kabul edilemez. Kant, bilgiye ulaşma sürecinde önceliği sezgiye değil deneyime vermektedir. Ona göre deneyimden önce bilgi yoktur. Deneyim öncesi bilgi sadece kavram olarak nitelendirilmelidir. Bu görüşlerinden dolayı Kant, kendini bir 'ampirik realist' olarak tanımlar.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Kant, ampirik yöntemle elde edilen bilginin geçerliliğini savunurken, aynı zamanda başka bir bilginin de varlığından bahsetmiştir. Ona göre, iki tür bilgi vardır; *a priori* ve *a posteriori* bilgi ayrımı. Kant, *a priori* bilginin, deneyimden bağımsız olan bir bilgi türü olduğunu savunurken, buna karşıt olarak *a posteriori* (görgül) bilginin deneyim yoluyla mümkün olan bir bilgi türü olduğunu ifade etmektedir (1993: 38). Bu durumda *a priori* bilgi, aklın bir deney sonucunda edinmediği ve dolaysız olarak kendisinden çıkardığı bilgiye verilen addır ve doğası gereği, analitik olarak nitelendirilebilir. Bunun karşıtı olarak ise *a posteriori* bilgi, kaynağını ampirik yöntemden alan yani bir deney sonucu edinilen bilgi türüdür ve sentetiktir (Audi, 1999: 461-462). Bu iki kavramın geçerli bilgiye ulaşma konusundaki önemine değinmek gerekirse, Kant'ın sentetik bilgiyi deneyle elde edinilen bilgiyle bağdaştırdığını vurgulamak önem taşımaktadır. Ona göre, "cisimler yer kaplar" örneği gibi analitik yargılar, kavramları açıklayan ve onların saklı olan anlamlarını ortaya çıkaran bilgi türüdür. Bu tür yargılar, *a priori* olarak tanımlanmaktadır ve zaten var olanı ortaya koydukları için yeni bir bilgi üretmezler. Ancak, "cisimler ağırdır" gibi sentetik yargılar, bir deneyle ölçülebilecek yeni verileri sağladığı için geçerli ve var olan bilgiyi genişletecek türde yargılardır (2000 : 130).

Kant, 1781 yılında yazdığı *Salt Aklın Kritiği* adlı kitapta, ilgili iki kavramı kullanarak metafizik bilgiye ulaşmanın imkanını sorgulamaktadır. Ona göre analitik özelliğe sahip ve bilginin kaynağını yargının kendisinden alan *a priori* bilgi ve metafizik arasında bir bağlantı vardır. Diğer taraftan ise, deneyle ölçülen bilgi, sentetik yargılarla bağdaştırılmıştır. Bu durumda, metafizik bilgi ancak sentetik yargılarda olduğu gibi deneyle açıklanabildiği zaman geçerli olacaktır ve Kant'a göre bunu yapmanın imkanı yoktur (akt. Öktem, 2004). Bu sonuçtan yola çıkarak Kant'ın, metafiziğin aklın ontolojisinde temellendiğini ve bu nedenle metafizik ile ilgili soruların kaynağının akıl olduğunu savunduğu görülmektedir. Bu nedenle metafizik, analitik *a priori* bilgi kapsamına girecektir. Bu durumda, geçerli bir metafizik bilgiye ulaşmak mümkün görünmemektedir.

Bergson'un Sezgi Kavramı Odağında Modern Düşüncenin Dönüşümü

Daha önce de bahsedildiği gibi, Modernitenin Aydınlanma projesinde temellenmiş akılcılaştırma ideali, doğru bilgiye ulaşmanın yöntemi olarak ampirik düşüncenin, deneye dayalı bir bilim anlayışının ve bunlara eklenen inşacı bir toplumbiliminin öne çıkarılmasını sağlamıştır. Ancak Modernitenin akılcılaştırma modelinin yıkıcı sonuçları üzerinde durarak onu eleştiren birçok düşünce üreten insanın etkili olmasıyla Postmodern düşünceye doğru bir yönelme söz konusudur.

Modernitenin doğru bilgiye ulaşma yolunda akılcı ve ampirik yöntemi yüceltmesine karşı yapılan eleştirilere yer vermek gerekirse, kısaca Weber ve Frankfurt Okulu düşünürlerinin konu hakkındaki fikirlerini aktarmak gerekecektir. Weber'in modernite eleştirisi, Aydınlanma düşünürlerinin öne çıkardığı akılcılaştırma idealinin zamanla bireylerin yaşantılarını nasıl kısıtladığı ve onları nasıl tek-tip haline getirdiği üzerinedir

(Yılmaz, 2017: 53). Harvey'e göre, Modernitenin yücelttiği gelenekten uzak ve bilime bağlı yapı, deneye dayalı bilgi edinmenin önemine vurgu yapmaktadır. Bilginin sadece deneye edinilmesi tek bir doğruyu ortaya çıkarmakta ve diğer herhangi bir doğruyu reddetmektedir. Bu durumda birey farklılıkları da ortadan kalkmaktadır. Aydınlanma düşüncesine göre herhangi bir soruya en doğru şekilde ve tek bir cevap verildiği ölçüde Aydınlanma hedefine ulaşmış olacaktır (2014: 41-42). Bu açıklamaya paralel olarak, Weber de tek bir doğrunun varlığının insanların zihinlerinin benzeşmesine hatta aynışmasına yol açtığı görüşündeydi. Weber, modernliği, "bürokrasi ve bürokratik devlet gibi yeni kurumlar, pozitivizm, liberalizm ve akılcılık (rasyonalizm) yeni düşün biçimlerine sebebiyet/vücut veren akılcılaştırma (ussallaştırma/rasyonelleştirme), entelektüelleştirme, ve sekülerleşme" (akt, Kızılcılık, 2000: 170) süreçleri ile analiz etmektedir. Weber'e göre modern dünyanın akılcılık ideali, sorunlu bir dünyanın inşa edilmesine neden olmuştur. Metafizikten uzaklaşan yeni bir toplumun inşasına kapitalizmin maddi ruhu hakim olmuştur (2005: 18). Burada Weber, akılcılaştırma ile birlikte, bireylerin mistik özelliklerini kaybetmesini vurgulamaktadır.

Weber'in Aydınlanmanın akılcılaştırma hedefiyle ilgili eleştirisi, Frankfurt Okulu bünyesinde geliştirilen Eleştirel Teori'nin ürettiği modern rasyonalite eleştirisiyle paralellikler içermektedir. Frankfurt Okulunun öncü temsilcilerinden biri olan Horkheimer, modern toplumların bir akılcılaştırma süreci geçirdikleri ve bu süreç içerisinde toplumların inşa edildiği ve planlandığı görüşündedir. Bu doğrultuda, modernleştirilmiş bireylerin yaşantıları da bazı kalıplara sokulmaktadır. Horkheimer, kültürün ideolojiye indirgenmesiyle birlikte, sistemle uyum içerisinde olmanın, akılların benzeşmesiyle gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Ona göre bireyler, onlardan beklenen davranışlarda bulunmaya zorlanarak baskı unsurunun birer nesnesi haline dönüştürülmektedir (2002: 21). Bahsedilen süreç, bilinçli kararlar tarafından yönetilmekte ve yönlendirilmektedir ve kitlesel özneler bilmeden yeni sisteme dâhil olup, sistemin gereklerini yerine getirmektedir. Özne bütün enerjisini, "şeylerin hareketinin içinde ve o hareketin yönünde" (Horkheimer, 1998: 302) olmaya adanmıştır.

Frankfurt Okulunun bir diğer önemli temsilcisi olan Adorno ile birlikte Horkheimer, Modernitenin rasyonalite idealinin problematik yapısına yapılan vurguyu tekrarlamıştır.

Horkheimer, Frankfurt Okulunun bir diğer önemli temsilcisi olan Adorno ile birlikte Modernitenin rasyonalite idealinin problematik yapısına yapılan vurguyu tekrarlamıştır

Onlara göre, Aydınlanma Çağı ile birlikte akıl, sahip olduğu özerkliği yitirmeye ve gitgide "koyu bir karanlığa" gömülmeye başlamıştır. Aklın özerkliğinin kaybolmasıyla birlikte modern akıl, totaliter bir yapının parçası haline gelmiştir (2010: 4).

Yukarıda belirtilen bilgiler doğrultusunda, modernite adıyla anılan, Aydınlanma temelli bir çağın, deneye dayalı bilgi edinme metodunu yücelttiği ve bu yolla insan aklını aynılaştırdığı yönünde birçok düşünce üretildiği söylenebilir. Doğru bilgiye ulaşmanın geleneksel düşünce sistemlerinden moderniteye doğru dönüşümü, metafizik yöntemin

yerini rasyonel yöneme bırakması olarak tanımlanabilir. Rasyonalitenin bir getirisi olarak deneye dayalı ve mutlak doğrularla tanımlanan bilgi edinme yöntemini eleştiriyle karşılayan ve kendi yöntemiyle mekanistik dünya görüşüne meydan okuyan bir filozof olarak Henri Bergson'un "bilme" üzerine düşünceleri bu noktada önem taşımaktadır.

Metafizik tanımlarının ve mutlak olanla ilgili çeşitli kavramların karşılaştırılması, filozofların, belirgin farklılıklarına rağmen, bir şeyi bilmenin iki farklı yolunu ayırt etmede hemfikir oldukları keşfine yol açar. Birincisi, nesnenin etrafında hareket ettiğimizi ima eder; ikincisi ise nesnenin içine girdiğimizi. Birincisi, yerleştirildiğimiz bakış açısına ve kendimizi ifade ettiğimiz sembollere bağlıdır. İkincisi, ne bir bakış açısına bağlılık gösterir, ne de herhangi bir sembole dayanır. Birinci tür bilgi, *rölativitede* takılıp kalırken, ikincisi, belli durumlarda, *mutlak* olana ulaşmayı sağlar (Bergson, 1999: 1). Bergson'un bahsettiği bir şeyi bilmenin iki yolu, gerçekliğe ulaşmanın metotlarının sorunsallaştırılması olarak da görülebilir. Ona göre gerçeğe ulaşmanın tek yolu olarak görülen rasyonalite, sorunlu bir yöntemi takip eder çünkü yaşam değişimden ibarettir ve deneye dayalı bir analiz bize sadece nesnenin belirli bir zaman içindeki belirli bir özelliğini iletir. Öztürk'ün de yinelediği gibi Bergson felsefesinde nesne değişen bir yapıya sahiptir. Bergson'a göre her şey aslında birer imajdır ve onlar sürekli olarak değişime tabidir (2019: 6). Değişim veya başka bir deyişle oluş içerisinde olan nesne, halihazırda var olan kavramlara yakınlaştırılarak bir analize tabi tutulduğunda nesnenin gerçekliği bozulmakta ve gerçeklik yerine onun yapay bir kopyası ortaya çıkmaktadır (Topçu, 2002: 79). Bu durumda hareketli nesnelere hareketli sonuçlar elde edilmektedir. Nesnelerin özsel varlığına deneye ulaşmamız imkansızdır çünkü nesnenin özünü analiz yöntemiyle asla yakalayamayız. Rasyonel analiz ile ulaşabileceğimiz tek şey, nesnenin yüzeysel bir görünümüdür. Gerçekliği saptamada yetersiz gördüğü rasyonel analiz yöntemine karşılık Bergson, "sezgi" kavramını ve onun etrafında şekillendirdiği metodu öne çıkarmaktadır.

Bergson'a göre, pozitif bilim, sembollerle çalışır ve bu semboller birey ve nesne arasına bir mesafe koyar. Doğa bilimlerinin en somut hali bile (hayatla yakından ilişkili olanlar) kendilerini canlı varlıkların, onların organlarının ve anatomik unsurların görünür formuyla sınırlamaktadır. Bu unsurlar arasında karşılaştırma yaparlar ve karmaşık olanı basite indirgerler. Kısacası, hayatın işlevlerini sadece onları tanımlayan görsel sembollerini içerisinde incelerler (1999: 9). Bu noktada görülüyor ki, Bergson, rasyonel aklın ürettiği metotlarla yapılan ve deneye dayalı yöntemle kanıtlandığı düşünülen bilgiyi, yüzeysel ve nesnenin gerçeğinden uzak olarak nitelendirmektedir. Bu noktada Bergson'un pozitif bilimlerin sunduğu rasyonel analiz yöntemi hakkındaki fikirlerini ayrıntılandırmak yararlı olacaktır.

Bergson'a göre, analiz, bölen, ayıran, birleştiren, ölçüleri önceden saptayan ve her nesneyi öteki nesnelere, her bilinmeyeni önceden bilinenlerle ilişkiye sokan bir düşünce tarzıdır. Eylemin yönelip değiştirdiği maddesel nesnelere yetkin bir biçimde uygun olduğundan pratik yaşam için çok önemlidir. Düşünmeye ve kullanmaya alışık olduğumuz nesnelerin özelliklerine yatkınlığıyla insanın yüzeysel doğasına en uygun düşen bilgi

yöntemidir (Yıldız, 2006: 179). Topçu, bu noktaya ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Kavram gibi tahlil de geometri ve fizik için çok faydalıdır. Onlar da mutlak bilgiye ulaştırır. Lakin onu canlılara tatbik etmek istediğiniz anda mutlak surette sembollere dolmuş olursunuz. Tahlil demek, bir şeyi önceden bilinen bir takım unsurlar halinde ayırmak demektir. Bu unsurlar, tahlil ettiğimiz şeyde olduğu gibi, başka eşyada da bulunacaklardır. Şu halde tahlil etmek, yeni meydana çıkmış bir varlıkla evvelce bildiğimiz şeyler arasında bir takım münasebetler kurmaktır. Tahlil de bir neo'î tercümedir. Bir fikrim semboller halinde inkişaf ettirilmesidir (2002: 79).

Burada bahsedildiği gibi, Bergson, bilgiye ulaşma yöntemi olarak analizin önemini yadsımamaktadır ancak bu yolla edinilen bilginin yüzeysel olduğunu ve derin bilgiyi açığa çıkarma yetisinden yoksun olduğunu belirtmektedir. Bergson analize dayalı ve yüzeysel bilgiyi sunan yöntemin karşısına kendi kavramsallaştırması dahilinde “sezgi”yi koymaktadır. Bergson’a göre sezgi, başka türlü bir bilgi yetisidir ve başka türlü bir nesneye uygundur. Evrende parçalardan oluşmayan bir gerçeklik vardır. Bu yüzden de o, bir elementin başka bir elementle ilişkiye sokulmasıyla bilinemez, ancak bütünüyle, dolaysız olarak ve dolaysız bir kavrama edimiyle tanınabilir (Yıldız, 2006: 179).

Bergson’un metafiziğin metodu olarak ortaya koyduğu ve mutlak varlığın bilgisini vereceğini kabul ettiği sezgi (intuition), kendisinden önce ortaya konulmuş olan bütün sezgi şekillerinden ayrılır (Topçu, 2002: 75). Örneğin, ampirik sezgi, kaynağını tecrübeden alırken rasyonel sezgi ise ilişkileri gören ve aklın yapısını oluşturan ilk ilkeleri kavrayan bir sezgidir. Akıl ve tecrübeyi öne çıkaran bu sezgi türlerinin yanında Tanrı ve din ile ilgili gerçekliklerin bilgisine yönelik mistik sezgi ve sanatta, bilimde, teknikte sıkça karşılaşılan keşfedici sezgiden bahsedilebilir (Gündoğan, 2013: 88). Ancak Bergsoncu anlamda sezgi, diğer bütün sezgi türlerinden ayrılarak, mutlak olanı elde etmek için gerçekliğin dolaysız olarak içine girmek, ondaki biricik ve benzersiz, dolayısıyla da ifade edilemez olanla özdeşleşmek anlamına gelmektedir (Altıok, 2007: 60).

Bergson, bilinen ilk şeyin benliğinin kendisi olduğunu ve bunu bilme yönteminin analiz değil sadece sezgi olabileceğini söylemektedir. Ona göre benlik, zaman içinde akan kendi *p

kişiliğimizdir; her zaman devamlılık ve değişim içerisinde olan kişiliğimiz ve biz, başka hiçbir şeyle etkileşim içinde olmasak da benliğimizle entelektüel bir etkileşim içinde oluruz (1999: 9). Bergson burada etkileşim olarak Türkçeleştirdiğimiz “sempati” (fiil olarak “sympathize”) kelimesini kullanır. Bergsoncu anlamda sempati, sezgiyle benzer ve yakından ilintilidir. Bir insanın kendi benliğiyle etkileşime geçmesi, onu dolaysız olarak duyumsaması anlamını taşır. Yapılacak şey, entelektüel sempati ile bilinecek olanla özdeşleşerek gerçekliğe ulaşmaktır. Bilmenin tek yolu, bilinecek olanı yaşamaktır (Altıok, 2007: 80). Bu noktada, sezginin, dolaysız bir duyumsama olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle, mutlak gerçekliğe ulaşmanın yolunun, aradaki sembolleri ve analiz gibi diğer araçları ortadan kaldırarak, dolaysız olarak duyumsamaktan geçtiğini söyleyebiliriz.

Bergson'da sezgi, aklın pozitif bilimin sunduğu analizle ulaşamayacağı derinlikte bilgiye; başka bir deyişle, mutlak olanı ve metafiziğe ait olanı bizim bilmemizi sağlayan en temel bilme biçimi olarak ortaya çıkar (Gündoğan, 2013: 88). Bergson'a göre sezgi, Kant felsefesinde olduğu gibi, aklın ulaşmakta başarısız olduğu bilgiye ulaşma potansiyeline sahip ve aklın eksik bıraktığı noktaları dolduran bir entite değildir; tam aksine, sezgi, mutlak gerçekliğe ulaşmanın geçerli yoludur ve akıldan daha yüksekte durur. Çünkü akıl, madde için yaratılmıştır ve sezgi ise hayat için vardır (Ott, 2005: 139). Yani sezgi, hayatı anlamlandırmak, dahası hayatı içten görmek, bütün gerçekliğiyle onu deneyimlemek ve bunu yaparken hayatla birey arasına başka araçları almamakla yakından ilişkilidir. Mustafa Şekip Tunç'a göre "hayatı anlamak için hayatla bütünleşebilen bir bilme melekesine ihtiyaç olup, bu meleke ise hislerimizin ve içgüdülerimizin bilinçleşmiş hali olup, bu da sezgidir" (Akt. Eroğlu, 2012: 92).

Modern Rasyonaliteden Postmodern Metafiziğe Dönüşüm: Kutsal Geyiğin Ölümü (2017)¹ Filmine Dair

Çalışmanın bu bölümünde, Lanthimos'un *Kutsal Geyiğin Ölümü* (2017) filminde, moderniteden postmoderniteye bilgi ve hakikat anlayışının değişimi ve rasyonel akıldan sezgisel düşünmeye doğru bir yönelimin sinemadaki görünümleri incelenmiştir. İlgili filme dair daha önce yapılan akademik çalışmalar ve inceleme yazıları dikkate alındığında, filmin mitolojik öğelerinin sıklıkla ele alındığı gözlenmiştir (Lincoln, 2017; Tüysüz, 2019; Wilkinson, 2017 vb.). Bunun nedeni, filmin öyküsünün Yunan Mitolojisindeki Iphigenia karakterinin öyküsüne benzemesidir. Mite göre, Iphigenia, Kral Agamemnon'un kızıdır. Agamemnon, kutsal bir geyiği öldürdüğü için av tanrısı Artemis'i sinirlendirmiştir ve bunun karşılığında kızı Iphigenia'yı kurban etmek zorundadır (Greekmythology, 2020).

Kutsal Geyiğin Ölümü (2017) adlı filmde de benzer motifler işlenmiştir. Başarılı bir cerrah olan Stephen, içkili bir haldeyken girdiği bir ameliyatta bir hastanın ölümüne neden olmuştur. Daha sonra, ölen hastanın oğlu Martin'le bir arkadaşlık ilişkisi başlar. İzleyiciler bu ilişkinin başlangıcına tanık olmazlar, olanlar sonradan ortaya çıkar. Martin kaybettiği babasının yerine Stephen'ı koymaya çalışır fakat istediğini elde edemez. Durum böyle olunca, Martin, kaybeden-kazanan dengesini yeniden tahsis etmek için, Stephen'ın hayatını metafizik güçlerle zorlaştırmaya başlar. Stephen, Martin'in ölen babasına karşılık eşi veya çocuklarından birini öldürmek zorundadır. Bunu yapmazsa, her biri teker teker önce yürüme yetilerini kaybedecek sonra kan ağlayacak ve en son ölecektir.

¹ Filmin Künyesi: Yönetmen: Yorgos Lanthimos, Senaryo: Yorgos Lanthimos ve Efthymis Filippou, Yapımcı: Daniel Battsek, Oyuncular: Colin Farrell (Stephen), Nicole Kidman (Anna), Raffey Cassidy (Kim), Sunny Suljic (Bob), Barry Keoghan (Martin), Bill Camp (Matthew)

Bu çalışmada ise farklı bir bakış açısı benimsenerek, önceki bölümlerde yer verilen kavramsal arka planın ışığında oluşturulmuş olan “araçsallaştırılmış insan bedeni, duygulardan soyutlanmış insan ve rasyonel bilmeye karşı metafizik bilme” başlıkları altında filmin incelemesi yapılmıştır.

Araçsallaştırılmış İnsan Bedeni

Numen ve fenomen dünyaları, Kant’ın iki dünya arasında yaptığı bir ayrımı ifade etmekteydi. Kant’a göre, numen dünyası insanların duyu organlarıyla asla algılanamazdı çünkü insanlar numen dünyasının sadece belirsizleriyle karşılaşabilirdi. Bu nedenle, kendinde varlık olan numenler özsel hakiki dünyaya tekabül ederken diğer her şeyi temsil düzeyine indirgemekteydi (Öztürk, 2019: 4). Aydınlanmanın önemli ve etkili filozoflarından biri olarak Kant’ın bahsi geçen düalizmi, aklı yüceltirken bedeni de sadece bir imaj seviyesine indirgemekteydi. Bu düşünceyi modernitenin akılcılaştırma projesiyle bağdaştırdığımızda aklın bedenden ayrı ve ondan üstün olarak algılandığını görmekteyiz.

Bedenin algılanış biçiminin modern düşünce sistemleri tarafından dönüştürülmesini sorunsallaştıran başka bir isim ise Foucault’dur. Foucault, modernitenin akılcılaştırma idealinin özneyi yarattığını belirtirken bedene de önem atfetmektedir. Foucault’a göre modern iktidar, bireyi kontrol altında tutmaya çalışmakta ve bu durum iktidar ve özne arasında bir ilişkiyi doğurmaktadır. İktidar, özneyi sessizce şekillendirerek, kendi ürettiği akılcı bilgiyi empoze ederek sonunda onu inşa etmiş olur. Tek bir merkezden inşa edilen özne ise farklılıklarından ödün vermiş ve diğerleriyle benzer hale gelmiş olur. Bu süreç sonucunda bireyler, bedenlerini ve eylemlerini insan bilimlerinin ürettiği bilgi ölçütleri içinde kavrayıp, yaşayarak normalleşir ve disiplin altına girer. Bu, iktidarın bireyleri özne haline getirme yöntemidir (2014: 63).

Kutsal Geyiğin Ölümü’nde de akılcılaştırma sürecinden geçmiş ve onu içselleştirmiş karakterlerin bedene yaklaşımlarının izini görmekteyiz. Filmdeki karakterlerin sıklıkla bedenleri hakkında konuştuklarına şahit olmaktayız. Karakterlerin bedenleri, onlara özgü, onları ifade eden, biricik ve mahrem olmaktan uzaktır. Onlar için beden, bilimin bir nesnesi veya aklın bir aracı gibi kullanılan birer obje gibidir. Bu durumun örneklerini, hem sıklıkla karşılaştığımız organ ve beden imajları hem de onlarla ilgili diyaloglar aracılığıyla fark etmekteyiz.

Film bir kalp ameliyatı sahnesiyle açılmaktadır ve bu sahnede bir organ olarak kalbin atışı bütün çıplaklığıyla uzun süre gösterilmektedir. Burada Kracauer’in bahsettiği, sinemanın sahip olduğu araçlar yardımı ile gerçeklikler içerisinden bazılarını öne çıkarma ve çoğunlukla gündelik yaşantıda üzerine etraflica düşünülmeyen ayrıntılara dikkat çekme yetisini anımsatarak, sıklıkla duygularla özdeşleştirilen kalbin, sadece beden için işe yarar bir şey olma özelliğiyle sunulduğu görülmektedir. Çalışan bir insan kalbi, kişinin bedeninden soyutlanmış biçimde, ameliyat masasının üzerinde ve tek başına bir imaj olarak gösterildiğinde, onun aslında bedeni canlı tutmak için kan pompalayan bir araç olduğu

izlenimi izleyiciye geçmektedir. Aynı zamanda, ilgili organın temelde insanın ona attığı anlamların öznesi olmaktan çok, bilimin bir malzemesi/nesnesi olduğu da burada izleyiciye hatırlatılmaktadır.

Bu sahnenin ardından ikinci imaj ise, ana karakter Stephen'ın bedenini tamamen kaplayan doktor kıyafeti ve yüzünü kapatan bir maske gibi görünen teknik ekipmandır. Bu noktada, bedenin bilim tarafından hapsedilmiş olmasından bahsedilebilir. Postmodern düşünceye göre öznel kimliklerin önemli bir dışavurum aracı olan beden, burada modern düşüncenin inşacı yapısına uygun biçimde belli bir kalıba sokulmuştur. Aynı zamanda filmdeki karakterlerin hepsinde görülen robotik davranışlar ve diyalogları destekler biçimde, Stephen görsel olarak adeta bir robota benzetilmektedir. Dahası, bu sahnenin ardılı olan üçüncü sahnede Stephen ve anestezi uzmanı Matthew arasında geçen konuşmada Matthew'in kol saatinin teknolojik özelliklerinden bahsedilir. Bu ardışık üç sahne bir araya getirildiğinde insanın ve bedeninin mekanik araçlarla bağdaştırıldığı görülmektedir.

Bedenin araçsallaştırılması ile ilgili filmde yer alan başka bir örnek ise bedenle ilgili diyaloglardır. Filmin birçok sahnesinde, insanların bedenleriyle ilgili çoğunlukla dile getirmekten kaçınacakları veya utanç duyacakları konuların konuşulduğu görülmektedir. Örneğin, Stephen'ın ergenlik çağındaki kızı Kim'in mens döngüsüne girmesini Matthew'a anlatması ve aynı zamanda Kim'in bedenindeki bu değişim hakkında Martin'le konuşması, bedenin tıp biliminin bir nesnesi olarak görüldüğünü hissettirmektedir. Buna benzer olarak, insan bedeninin çeşitli evrelerinin göstergesi olabilecek kıllar da filmde sıklıkla üzerine konuşulan bir konudur. Bob, Martin'in ve Martin de Stephen'ın vücudunda bulunan kılları görmek ister. Bunun nedeni, aynı Stephen'ın bir saatin mekanizmasını sorgulaması gibi, gençlerin de bedenin farklı yaşlarda nasıl çalıştığını görmek istemeleridir. Bu noktayı biraz daha açmak gerekirse, modernitenin akılcılaştırma süreci içerisinde gençliği nasıl inşa ettiği konusuna kısaca değinmek yararlı olacaktır. Biyolojik bir kavram olarak gençlik, Birleşmiş Milletler tarafından insan yaşamının bir evresi ve çocukluktan yetişkinliğe doğru bir geçiş olarak ifade edilmiştir (1993). Bu tanıma göre gençlik statik ve biyolojik bir kimliktir. Birleşmiş Milletlerin bu açıklamasına göre gençliği tanımlayan tek şey somut bir yaş grubudur ve zaman ve mekan değişkenleri hesaba katılmamıştır (Kurtaran vd., 2012: 4). Gençliğin bu şekilde tanımlanması modernitenin gençlik tasarımıyla örtüşmektedir. Gaullier'e göre modern toplum üç aşamalı bir hayat döngüsünü getirmiştir: çalışma hayatına hazırlanan gençlik dönemi, döngünün merkezi olan ve çalışma üzerine kurulu olan yetişkinlik dönemi ve bireyin daha fazla çalışmadığı emeklilik dönemi (Lüküslü, 2015: 20). Gaullier'in bu saptamasına baktığımızda, modernitede gençliğin yetişkinliğe giden süreçte sadece bir durak olduğunu ve gençliğin diğerlerinden farklı bir süreç olmaktan çok yetişkinliğin hizmetinde ve ondan eksik olarak tanımlanan bir kategori olduğunu görmekteyiz. *Kutsal Geyiğin Ölümü'*nde de gençlerin yetişkinlerden eksik oldukları noktalar beden üzerinden tanımlanmıştır ve bu tanım, modernitenin biyolojik gençlik tanımlamasıyla uyusmaktadır. Bob, Kim ve Martin, biyolojik olarak bedenlerinin değişimlerini hep

yetişkinlerin bedenleriyle karşılaştırarak takip etmektedir. Bu durum, filmde bedenin yetişkin olma sürecinde araçsallaştırılan bir mekanizma olarak algılandığını göstermektedir.

Duygulardan Soyutlanmış İnsan

Weber'in toplumsal eylem tipleriyle ilgili oluşturduğu kavramlar, toplumda yaşayan bireylerin eylemlerini hangi şartlara göre oluşturduğu üzerine düşüncelerini yansıtmaktadır. Weber'e göre, araç akılcı davranış, değer akılcı davranış, duygusal davranış ve geleneksel davranış olmak üzere 4 tür davranış söz konusudur (1978: 24-25). Bu noktada, modernitenin rasyoneliteni öne çıkaran yapısı içerisinde rasyonel ve duygusal eylemlerin çatışması sıklıkla tartışılan bir konu olmuştur. Buna paralel olarak Touraine, modern anlamda akılcılığın, geleneksel addedilen sosyal bağlar, duygular, gelenekler, görenekler ve inançların yıkımını gerektirdiğini ve modernleşmenin etkeninin belli bir kategori ya da toplumsal sınıf değil, aklın kendisi olduğunu vurgular (2012: 168).

Lanthimos'un Kutsal Geyiğin Ölümü filminde yarattığı bu distopik dünyada sadece aklın ürünlerine ve akılcı davranışlara yer varmış gibi görünmektedir. Gerçek yaşantıda bireylerin toplumsal aidiyetini oluşturan öğelerden biri olarak duygusal paylaşım, bu filmde yerini akılcı iş birliğine bırakmıştır. Bütün karakterler, çok incelikli bir rasyonel düzenin parçaları olarak üstlendikleri rolü oynamaktadır. Stephen ve Anna hem işlerini iyi yapan doktorlar hem de başarılı ve sağlıklı çocuklar yetiştiren ebeveynlerdir. Stephen, sıklıkla yaptığı işle tanımlanırken, Anna daha çok annelik kimliğiyle tanımlanır. Stephen'ı çalıştığı hastanede görüntüleyen sahnelerin sayısı oldukça fazladır ancak Anna, modernitenin eril rasyonelitesine uygun düşecek bir şekilde neredeyse her zaman evde görüntülenir.

Karakterlerin inşa edilmesindeki üslubun farklılığı hemen dikkati çekmektedir. Filmdeki karakterler insan olmanın getirdiği dinamizmden yoksun ve duygulardan arınmış gibi görünmektedir. Özellikle ailenin babası Stephen ve annesi Anna, yani yetişkin karakterler, hem davranışlarındaki statik ve mekanik tarzlarıyla, olabildiğince az kullandıkları mimikleriyle ve hem de olaylara verdikleri tepkilerin donukluğuyla duygularından arınmış veya duygularını bastırmış gibi görünmektedir. Ailenin çocukları Kim ve Bob ise ebeveynleriyle birlikteken daha mekanik ve robotik görünürken kendileri gibi genç olan Martin'le birlikteken daha insani ve rahat davranışlarda bulunmaktadır. Filmin genç karakterleri Bob, Kim ve Martin değişen bir dünyanın ve yeşeren bir kültürün temsilcileridir. Bob ve Kim ebeveynleriyle iletişime geçerken, onlar gibi akılcı karakterlerin bu robotik davranışları sanki "Modernitenin getirilerinden biri olarak rasyonelite ve onun akılcılaştırma ideali, günümüzde de etkili bir düşünce sistemi olsaydı, insanlar nasıl davranırdı?" sorusuna sinemasal gerçekliğin verdiği bir yanıt gibidir.

Filmde karakterlerin donuk üsluplarının yanında duygusal eylemin yapı bozumuna uğratıldığı bazı noktalar vardır. Örneğin, cinsel ilişki sırasında, Stephen'ın isteği üzerine Anna'nın anestezi etkisindeymiş gibi baygın numarası yapması, duygusal bir eylemin bilim gerçekliğiyle bağlamından koparılması anlamına gelmektedir. Burada cinsel hazzı oluşturan

duygular yerini rasyonel düşüncenin tahakkümüne bırakmıştır ve beden bu sefer de arzunun nesnesi haline gelmiştir. Aynı zamanda bu sahne, kendini mesleğiyle tanımlayan Stephen'ın arzularının da mesleği tarafından esir alındığının göstergesidir.

Rasyonalitenin duygulardan üstün tutulmasına başka bir örnek ise, Kim'in müzikle kurduğu ilişkide karşımıza çıkar. Kim müzik eğitimi almaktadır ve bir koronun üyesidir. Filmin çeşitli sahnelerinde onu şarkı söylerken görürüz. Ancak Kim'in müzikle kurduğu iki tür ilişki vardır; müzik yeteneğini babasına gösterirken sesini ne kadar eğittiğini ses açma egzersizleri yaparak gösterir, ailesinden uzakken ve Martin'in yanındayken ise pop şarkıları söyler. Bu noktada, babanın iktidarının akılcı bir iktidar olduğunu anımsayarak, Kim'in Stephen'a müziğin duyguları yükselten yönünü değil vücuttaki bir organı ne kadar yetkin kullandığını göstermeye çalıştığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan, Martin'in isteği üzerine ona şarkı söylediğinde, duyguları açığa çıkaran popüler bir çağdaş müzik örneğini sunar. Martin'in aileye bulaşması ile rasyonel alışkanlıklar sarsılarak çözülmeye başlamıştır ve bu duruma ayak uyduran Kim, yeşeren bir kültürün ortaya çıkışını temsil etmektedir. Aynı zamanda, Martin'in hayatlarına girmesi ile Stephen ve Anna bir problem durumuyla karşı karşıya kalır ve motor-duyu mekanizmaları bozularak her zamanki rasyonel davranışları yerini olumsuz duygulara bırakır. Martin'in doğüstü etkilerinden önce oğullarının sonra da kızlarının etkilenmesi onların zorunlu olarak bazı duyguları geliştirmelerine ve açığa çıkarmalarını sağlar.

Rasyonel Bilmeye Karşı Metafizik Bilme

Daha önce de bahsedildiği gibi, *Kutsal Geyiğin Ölümü* rasyonel bir toplumun küçük bir parçası olan ve hayatını akılcı normlara göre yaşayan 4 kişilik bir ailenin, dışarıdan bir karakterin bulaşmasıyla kendilerini hiç bilmedikleri metafizik bir senaryonun içinde bulmalarını ve bu durumla baş etmelerini anlatmaktadır. Burada rasyonaliteyle metafiziğin, bilinenle bilinmezin, mutlak hakikatle hakikatin toptan reddinin, deneye dayalı bilgiyle sezgisel bilginin çatışmasını görmekteyiz. Bu çatışma sırasında, filmin ana karakterlerinin akılcı düşünme ve bilme yöntemlerinden taviz vererek ve akılcı tutumlarından sıyrılarak kendilerini metafizik ve sezgisel bilme yöntemine bıraktıklarına tanık olmaktayız. Bu dönüşüm, aynı zamanda modern düşüncenin yerini postmodern düşünceye ve baskın bir kültürün yerini yeşeren bir kültüre bırakmasını haber veren bir toplumsal dönüşümü de izleyiciye sezdirmektedir.

Stephen, kendini, sıkı sıkıya bağlı olduğu doktorluk mesleğiyle tanımlar. Onun için toplumda var olmanın kaynağı kültürel sermaye veya sosyal sermaye değildir. O, toplumda tamamen akılcı bir temelle var olmaktadır. Stephen, pozitif bilimlerin gerektirdiği şekilde, akılcı yollarla bilgiye ulaşmayı, bilmenin tek yöntemi olarak kabul eden bir gelenekten gelmektedir. Aydınlanma düşüncesinin bir projesi olarak akılcılaştırma sürecinin son nesli gibi görünen Doktor Stephen, baskın bir kültürün temsilcilerindedir. Kendisi gibi doktor olan eşi Anna da aynı şekilde rasyonel aklın hüküm sürdüğü bir yaşantıya sahiptir. O da

aynı Stephen gibi modern toplumun kendisine attığı rolleri eksiksiz yerine getirmeye çalışan ve kendisini duygularla ifade etmek yerine akılcı bir duruş sergileyen bir karakterdir. Çiftin çocukları Kim ve Bob ise ebeveynleriyle olan iletişimlerinde modernitenin yetiştirmesi beklenen rasyonel gençler gibi davranırken daha sonra hayatlarına girecek olan Martin'le olan iletişimlerinde duygularını ön plana çıkararak bir üslup benimseyerek yakında gelecek olan bir dönüşümün habercileri gibidirler. Filmdeki genç karakterler, daha önce de belirtildiği gibi, akılcı düşünceden gerçekliğin sorgulandığı bir düşünce sistemine doğru dönüşümü ilk kabul eden ve hatta dönüşümün aktörleri haline gelen karakterlerdir. Onlar, başka bir dünyanın mümkün olduğunu gösterirler ve yeşeren bir kültürün parçasıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışmanın amacı, ilgili filmi deneyim dayalı bilme ve metafizik bilme çatışması teması içerisinde incelemektir. Bunu gerçekleştirmek için, modernitenin bir çeşit akılcılaştırma politikasını takip etmesi ve postmodernitenin gerçekliği kaygan bir zemine yerleştirmesi karşılığında odaklanarak, Aydınlanma döneminden bu yana düşüncenin uzun bir süreç içerisinde geçirdiği dönüşümün iki durağı olan Kant ve Bergson'un düşünsel dünyalarına uğramak gerekmektedir. Çalışmanın kavramsal bölümlerinde ele alınan rasyonel bilgi ve metafizik bilginin çatışması minvalinde filmi incelememiz gerekirse, akılcı bir temele dayanan aileye dışarıdan bir karakterin bulaşmasıyla gerçekleşen dönüşümü örneklendirmek yararlı olacaktır.

Martin'in bilinmeyen metafizik güçlerle önce Bob ve sonra Kim'in hastalanmasını sağlamanın üzerine Stephen, bu durumun metafizik temelli olduğuna inanmak istemez ve çareyi bilimde arar. Bob'ı hastaneye götürerek çeşitli testlerden geçirir fakat sonuç alamaz. Süreç Martin'in dile getirdiği aşamalarla devam edince Stephen da metafiziğin varlığına ve durumu düzeltmek için kendisinin de bu metafizik olgunun içine girmesi gerektiğine kanaat getirir. Stephen, Martin'in istediği gibi ailesinden birini öldürmek zorundadır. Bunu yapmadığı sürece bütün ailesini kaybedecektir. Ve sonunda, Stephen ailesini bir araya toplayarak gözlerini kapatır ve elindeki tüfikle ailesinden birini vurana kadar rastgele ateş eder.

Burada inceleme odağına aldığımız nokta, pozitif bilimlerin getirdiği rasyonel düşünmenin hakimiyetinin yerini metafizik bilgiye bırakmasıdır. Modernitenin akılcı düşünün dünya savaşları gibi katastrofik sonuçlara varmasıyla bir kırılmanın gerçekleşip üst-anlatıların, üst-aklın ve mutlak gerçekliklerin reddedildiği postmodern düşünceyi ortaya çıkarması gibi akılcı normlara göre hareket eden ailenin bir felaket senaryosundan kurtuluşu gerçeküstü olanda araması ve adeta metafiziğe teslim olması da benzer bir kırılmayı ifade etmektedir. Aynı zamanda, karakterlerin metafizik oluş içine girerek, olguyu içeriden deneyimlemeleri ise Bergson'un sezgisel bilme yöntemine paralel görünmektedir.

Sonuç

Bilimde, felsefede ve sanatta hakikat defalarca sorgulanmış ve sayısız kere ona ulaşmanın yolları sunulmuştur. Bu çoğullukta, hakikate nasıl ulaşılabileceği konusu ne kadar belirsizse, hakikate ulaşıp ulaşılamayacağı da o derece belirsiz hale gelmektedir. Bu bağlamda felsefenin de sorduğu soruların değişmekte olduğu görülmektedir. Modern felsefe, “yaşam nasıl olmalı?” sorusunun cevabını ararken, postmodern felsefe ise “yaşam nasıl olabilir?” sorusunu sormayı tercih etmektedir. Durum böyle olunca, sayısız hakikat kabul edilebilir bir şekilde ortaya çıkmaktadır ve hakikat, bireyin tecrübesine göre şekillenen bir entite haline gelmektedir.

Bu çalışmada, *Kutsal Geyiğin Ölümü* filminde hakikate ulaşma yöntemleri olarak aydınlanma temelli pozitif bilimlerin sunduğu rasyonel, ampirik yöntem ve bunlara karşıt olarak, her tür düşünce sisteminin kabul edilebilirliği ile karakterize edilen postmodern düşüncenin hakikate çoğulcu yaklaşımı arasındaki çatışma üzerinde durulmuştur. Bu çatışma bağlamında Kant’ın deneye dayalı ve metafiziği reddeden hakikat anlayışına karşılık Bergson’un asıl bilme yöntemi olarak öne sürdüğü metafizik bilme ele alınmıştır. Bu çatışmanın incelenmesi sonucunda, moderniteden postmoderniteye düşüncenin belli bir dönüşüme uğradığı ve bu dönüşümün önemli bir vechesinin ise hakikat nosyonunda gerçekleştiği görülmüştür. Günümüzde hakikatin somut ve kesin bir çerçeveye belirlenemeyeceği, çok sayıda ve birbirine zıt olan hakikatlerin aynı anda var olabileceği ve her şeyin belirsizleşmeye başladığı bir dönemin varlığı söz konusudur.

Kutsal Geyiğin Ölümü (2017) adlı film örneğinde moderniteden postmoderniteye düşüncenin izinin sürüldüğü bu çalışmada, rasyonalitenin getirisi olarak insan bedeninin aklın hizmetinde araçsallaştırılması, akılcılaştırma sürecinde insanların duygularından uzaklaşması ve rasyonalite/metafizik çatışması ekseninde bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Hakikatin dönüşümü ve bilgiye ulaşmanın değişen yöntemiyle ilgili bütün bu düşüncelerin filmin finalinde somutlaştığı kanaatindeyiz. İlgili filmin finalinde, Stephen metafizik gerçekliğe boyun eğerek oğlu Bob’u öldürür ve düzeni yeniden tahsis eder. Metafizik, rasyonalite karşısında zafer kazanmıştır. Son sahnede ise ailenin geri kalanı, Stephen, Anna ve Kim, bir restorana giderler ve aile kurumunu tekrar kurmaya, bütün haline getirmeye çalışırlar. Daha sonra Martin mekana gelir. Bu sahnede hakim olan sakinlik ve sessizlik, Martin’in mekana girişiyle bozulmaz, artık çatışma bitmiştir. Yeni bir hakikatin kabulüyle birlikte eski dönem kapanarak belirsiz olan yeni bir dönem başlamıştır.

Kaynakça

- Altıok, F. (2007). Niçin Diyalektik. Kırmızı Yayınları: İstanbul
- Audi, R. (1999). The Cambridge Dictionary of Philosophy Second Edition. Cambridge University Press: Cambridge
- Battsek, D. (Yapımcı), & Lanthimos, Y. (Yönetmen). *Kutsal Geyiğin Ölümü* (Sinema Filmi). ABD: A24
- Bergson, H. (1999). An Introduction to Metaphysics. The Knickerbocker Press: New York
- BM. (1993). The Global Situation of Youth in 1990s: Trends and Prospects, New York
- Eroğlu, A. (2012). Henri Bergson'da Bilinç-Sezgi İlişkisi. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 27. Sf. 81-102
- Foucault, M. (2014). Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar. Ergüden, I. Ve Birkan, T. (Çev.). Ayrıntı Yayınları: İstanbul
- Giddens, A. (2014). Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum. Tatlıcan, Ü. (Çev.). Say Yayınları, İstanbul
- Gündoğan, Ali O. (2013). Bergson. Say Yayınları: İstanbul
- Hamilton, P. (1993). The Enlightenment and The Birth of Social Science. Formations of Modernity, Understanding Modern Societies: An Introduction Book. Hall, S., Gieben, B. Open University, Oxford, sf. 17-71
- Hampson, N. (1991). Aydınlanma Çağı. Parla, J. (Çev.). Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul
- Harvey, D. (2014). Postmodernliğin Durumu. Savran, S. (Çev.). Metis Yayıncılık: İstanbul
- Horkheimer, M. (1998). Akıl Tutulması. Metis Yayınları: İstanbul
- Horkheimer, M., Adorno, T. W. (2002). Dialectic of Enlightenment. Stanford University Press: Stanford
- Horkheimer, M., Adorno, T. W. (2010). **Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar**. Uluer, N. ve Öztarhan Karadoğan, E. (Çev.). Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Iphigenia. Greekmythology.com içinde. 01.05.2020 tarihinde <https://www.greekmythology.com/Myths/Mortals/Iphigenia/iphigenia.html> adresinden erişildi.
- Kant, I. (1984). Seçilmiş Yazılar. Bozkurt, N. (Çev.). Remzi Kitapevi, İstanbul
- Kant, I. (1993). Arı Usun Eleştirisi. Yardımlı, A. (Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.

- Kant, I. (2000). *The Critique of Pure Reason*. Cambridge University Press. Cambridge
- Kurtaran, Y., Nemutlu G., Yentürk, N. (2012). *Gençler Hakkında, Gençlik İçin, Gençlerle. Türkiye’de Gençlik Çalışması ve Politikaları*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul
- Lincoln, K. (2017). *The Ancient Greek Plays That Explain How The Killing of a Sacred Deer Got Its Title*. 01.05.2020 tarihinde <https://www.vulture.com/2017/10/the-killing-of-a-sacred-deer-and-greek-myths.html> adresinden erişildi.
- Lüküslü, D. (2015). *Türkiye’de Gençlik Miti*. İletişim Yayınları: İstanbul
- Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern Durum*. Birkan, İ. (Çev.). Bilgesu Yayıncılık: İstanbul
- Özçelik, Pınar K. (2010). *Kant’ın Bilgi Anlayışı. Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*. Cilt: 3 Sayı: 2. Sf. 1-14
- Ott, E. (2005). *Henri Bergson Modern Dinin Filozofu*. Umran, S. (Çev.). Birey Yayınları: İstanbul
- Öktem, Ü. (2004). *David Hume ve İmanuel Kant’ın Kesin Bilgi Anlayışı*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt: 44 Sayı: 2. Sf. 29-55
- Öztürk, S. (2019). *Sinemada Temsil Anlayışına Reddiye*. Sinefilozofi Dergisi. Cilt: 4 Sayı: 7. Sf. 3-9
- Recki, B. (2005). *Kant ve Aydınlanma. Cogito*. Sayı: 41-42. Sf.192-215
- Şaylan, G. (2002). *Postmodernizm. İmge Kitabevi*: İstanbul
- Topçu, N. (2002). *Bergson*. Dergah Yayınları: Ankara
- Touraine, A. (2012). *Modernliğin Eleştirisi*. Tufan, H. (Çev.). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul
- Tüysüz, D. (2019). *Mitolojinin Sinemada Modern Yorumu: “Nerdesin Be Birader?” Ve “Kutsal Geyiğin Ölümü” Filmlerinde Çağdaş Odysseus Ve Agamemnon Hikâyeleri*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 21 Ek Sayı. Sf. 323-342
- Uyanık, N. (2006). *Aydınlanma Felsefesinde İlerleme Düşüncesi ve Etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Diyarbakır.
- Weber, M. (2005). *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Routledge Publishing: Londra
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press: Berkeley

Wilkinson, A. (2017). In *The Killing of a Sacred Deer*, a Greek Myth Becomes a Family's Descent into Hell. 01.05.2020 tarihinde <https://www.vox.com/culture/2017/5/31/15676946/killing-of-a-sacred-deer-cannes-review> adresinden erişildi

Yıldız, D. (2006). *Henri Bergson'un Felsefesi*. Bağlam Yayınları: İstanbul

Yılmaz, E. (2017). *Postmodern Kimlik Kalıplarının Popüler Türk Sinemasındaki Yansımaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Anabilim Dalı, Gaziantep